

DOI: [https://doi.org/10.58253/2078-1628-2024-1\(31\)-005](https://doi.org/10.58253/2078-1628-2024-1(31)-005)

УДК 339.5.012.435:339.94 (045)

JEL F10, F42, O19

Олексій Миколайович ГУЦАЛЮК

доктор економічних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної діяльності,
Приватний заклад вищої освіти
«Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова»,
м. Черкаси, Україна

 <https://orcid.org/0000-0002-6541-4912>
alex-g.88@ukr.net

Дар'я Сергіївна НАСИПАЙКО

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
Центральноукраїнський національний технічний університет,
м. Кропивницький, Україна

 <https://orcid.org/0000-0000-8374-0917>
nasipaiko.d@gmail.com

Ігор Володимирович НІКОЛАЄВ

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії,
маркетингу та економічної кібернетики,
Центральноукраїнський національний технічний університет,
м. Кропивницький, Україна

 <https://orcid.org/0000-0003-3384-1757>
niku@ukr.net

ВПЛИВ НЕОПРОТЕКЦІОНІЗМУ НА ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ТОРГОВЕЛЬНОГО-ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА, МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА ЗЕД

***Анотація.** У статті досліджено теоретичні основи формування стратегії неопротекціонізму на товарних ринках, розглянуті позитивні та негативні ефекти такої політики. Окреслено механізми неопротекціонізму в сучасних товарних ринках, виокремлено його фактори.*

Проаналізовано середовище формування політики неопротекціонізму, яке визначається угодами Світової організації торгівлі та недобросовісною конкуренцією багатонаціональних підприємств.

Угоди СОТ, що встановлюють правила та умови торгівлі на міжнародному рівні, спільно з діяльністю багатонаціональних підприємств викривають необхідність пошуку альтернативних інструментів економічної

політики на макрорівні, сприяючи набуттю нових конкурентних переваг та утриманню вже здобутих позицій.

Визначено вплив неопротекціонізму на формування стратегій торговельно-економічного співробітництва, міжнародних відносин та зовнішньоекономічної діяльності.

Ключові слова: *неопротекціонізм, стратегія, торговельно-економічне співробітництво, міжнародна торгівля, глобалізація, міжнародні відносини, торговельна політика, зовнішньоекономічна діяльність.*

Постановка проблеми. Економічна нестабільність стає викликом, що спонукає держави вживати протекціоністських заходів для стабілізації своїх економік. Впровадження таких заходів приносить новий зміст економіці. Проте важливо відзначити, що протекціонізм, який дозволяє адаптувати економіку до невігідних умов на світових ринках, є лише однією частиною системи, спрямованої на забезпечення життєдіяльності суспільства. Для стабілізації ситуації також використовуються інші фактори, які взаємодіють з протекціоністською політикою для вирішення конкретних завдань.

Впродовж останніх двадцяти років міжнародна торгівля пережила значну кількість політичних заходів, що виявляються у вигляді нетарифних обмежень. Ці заходи регулюють доступ до ринків і визначають відповідність імпортованих товарів стратегічним цілям державної політики, таким, як безпека споживачів. Вони включають як прикордонні заходи (квоти), так і внутрішню політику (субсидії), а також заходи, що впливають на торгівлю та мають відбиток на всьому ланцюгу маркетингу, такі як стандарти та обмеження. Деякі з нетарифних методів можуть бути націлені на експорт для стимулювання чи обмеження його обсягів [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проаналізовано останні дослідження та публікації, які висвітлюють стратегії вирішення даної проблеми та їх авторський погляд. Велику увагу приділено аспектам міжнародній торговельній політиці та функціонуванню міжнародних товарних ринків, на які звертають увагу вчені як із-за кордону, так і в Україні. Серед них варто відзначити праці таких авторів, як Н.В. Безрукова, С.О. Біла, Т.Л. Бондарчук, В.В. Венгер, О.І. Єрмакова, О.А. Іващенко, Н.Г. Калюжна, А.В. Келічавий, В.Г. Панченко, К.С. Пугачевська, Н.В. Резнікова, М.Ю. Серпухов, Н.А. Супрун, О.О. Шевченко, Н.В. Щербатюк.

Метою статті є систематизація компонентів механізму впливу неопротекціонізму на структуру міжнародних товарних ринків. Дослідження фокусується на визначенні факторів, що визначають неопротекціонізм, інструментів та методів його втілення в політику, а також на шляхах трансформації міжнародних товарних ринків.

Виклад основного матеріалу й отриманих наукових результатів. Неопротекціонізм – це економічна політика, що підтримує відкриті ринки та вільну торгівлю, уникання застосування тарифів, квот та інших обмежувальних заходів щодо міжнародної торгівлі. Неопротекціонізм стоїть у протилежність

протекціонізму, який включає в себе впровадження різноманітних бар'єрів з метою захисту внутрішніх економічних інтересів, таких як виробництво та зайнятість.

Основна ідея неопротекціонізму полягає в тому, що вільна торгівля сприяє глобальному економічному зростанню, конкурентоспроможності та співпраці між країнами. Такий підхід може сприяти розвитку економіки через збільшення обсягів торгівлі та доступу до нових ринків.

За А. Келічавим, політика неопротекціонізму передбачає встановлення різних бар'єрів, таких як адміністративні, фінансові, кредитні та технічні, що значно ускладнюють вільний рух товарів через кордони держав [2]. При розгляді основних інструментів, що використовуються країнами при реалізації цієї політики (як от державне субсидювання, експортне кредитування, стандартизація та сертифікація продукції, фітосанітарні норми, технічні бар'єри, «добровільне» обмеження експорту, тарифні квоти, компенсаційні мита, антидемпінгові заходи і т.д.), можна відзначити, що, оскільки вони не є прямими та відкритими заходами, то, з одного боку, ефективно захищають національних виробників і експортерів, а з іншого – не суперечать зовнішньополітичному курсу держави. Це свідчить про те, що політика неопротекціонізму має прихований характер.

Нетарифні обмеження виступають основним фактором, що формує структуру міжнародної торгівлі. Зокрема, щодо доступу до ринків вони все більше стають ключовим елементом торговельних переговорів у Світовій організації торгівлі та мають вплив на політичний ландшафт. Після поступового зниження тарифних бар'єрів у ході багатосторонніх переговорів, як визначено в Генеральній угоді про тарифи й торгівлю, країни все частіше використовують нетарифні методи. Ці методи, які раніше переважно використовувалися у сільському господарстві, виходять за межі рамок ГАТТ [1].

Для ефективного функціонування сучасного товарного ринку у XXI столітті характерним є застосування політики неопротекціонізму. Ця політика включає в себе процес формування, інструменти впровадження та особливості трансформації, які відбуваються на товарних ринках під впливом неопротекціонізму (рис. 1).

Вітчизняні економісти вказують на ряд позитивних і негативних наслідків та результатів впровадження політики неопротекціонізму. Зокрема, виділяючи позитивні аспекти, вчені підкреслюють, що неопротекціонізм:

- представляє собою ефективний механізм державного регулювання економічного розвитку;
- забезпечує захист нових промислових галузей від конкуренції імпортерів;
- сприяє збільшенню рівня зайнятості населення, зокрема через поліпшення рентабельності виробництв, що заміщують імпорт;
- гарантує незалежність національного виробника в стратегічно важливих секторах економіки та сприяє економічній безпеці країни.

Рис. 1. Механізми неопротекціонізму на сучасних товарних ринках

Джерело: [3].

В умовах економічної нестабільності першочерговим завданням держави постає забезпечення ефективного функціонування стратегічних товарних ринків для нарощування доданої вартості, яка є головним ресурсом відтворювального розвитку національної економіки, та забезпечення продовольчої та економічної безпеки держави.

Введення нової політики протекціонізму супроводжується рядом недоліків, зокрема неопротекціонізм:

- призводить до нерівномірного розвитку вітчизняного виробництва;
- збільшує податкове навантаження на вітчизняного споживача та виробника;
- сприяє погіршенню взаємовідносин з сусідніми країнами, викликаючи можливість торговельних санкцій та створюючи ризик економічної блокади та торговельної війни;
- ускладнює взаємовигідний міжнародний поділ праці та процес інтернаціоналізації виробництва [4].

Неопротекціонізм на сучасних товарних ринках виникає через різні стимули, такі як:

- інформаційні нерівності;
- технологічні нерівності;

- асиметрії економічного розвитку;
- недобросовісну конкуренцію;
- економічне суперництво, що включає торговельні війни та економічні конфлікти;
- соціальні потрясіння, що вимагають створення робочих місць, іноді за допомогою так званого соціального неопротекціонізму;
- глобальні загрози, які можуть виявлятися в екологічному неопротекціонізмі, який може виявлятися як дерегуляція (в країнах, що розвиваються), так і регуляція (посилення стандартів розвиненими країнами). Формою виявлення неопротекціонізму служить регуляторна конкуренція.

Формування політики неопротекціонізму визначається угодами Світової організації торгівлі, неструктурованою глобалізацією та її наслідками, недобросовісною конкуренцією багатонаціональних компаній та фінансовою кризою. Угоди СОТ, які на інституційному рівні міжнародної економічної політики встановлюють правила та умови торгівлі, і діяльність багатонаціональних підприємств, що викривають ринки, активізують пошук альтернативних інструментів економічної політики на макrorівні.

Це спрямовано на забезпечення країн, які розвиваються, і розвинених країн новими порівняльними перевагами та збереженням вже досягнутих позицій. Запит на захист, який не суперечить домовленостям на мегарівні міжнародної економічної політики, набуває особливої актуальності під впливом глобальної фінансової нестабільності, виявляючи себе через кризи та економічні спади.

Світова організація торгівлі була створена для підтримки лібералізації торгівлі, проте члени СОТ мають право встановлювати торговельні бар'єри, включаючи імпортні мита. Така обмежувальна стратегія може використовуватися для захисту життя або здоров'я людей, тварин, рослин, прав споживачів, а також для протидії демпінгу.

СОТ схвалює заходи, такі як антидемпінгові мита, компенсаційні мита, спеціальні захисні мита, а також санітарні, фітосанітарні та технічні бар'єри в торгівлі і країни-члени можуть використовувати ці заходи.

Для більшості країн-членів СОТ властиве відзначення принципів неопротекціонізму та використання його різноманітних інструментів:

- надання субсидій вітчизняним компаніям: уряди країн надають допомогу для великих проєктів, уникнення небажаного імпорту та зниження цін, що стимулює експорт;
- застосування правил безпеки та охорони здоров'я: розвинуті країни використовують ці правила для імпортних товарів, але не накладають такі жорсткі вимоги на внутрішніх виробників;
- встановлення жорстких стандартів якості: уряди країн визначають високі стандарти, що можуть бути непристосованими для іноземних виробників;
- застосування бюрократичних процедур для ускладнення зовнішньоекономічної діяльності, наприклад, затримання на кордонах або складний пакет документів;

- вплив на курс валют для стимулювання чи обмеження імпорту та експорту;

- встановлення добровільних експортних обмежень, що шкодить розвиваючимся країнам і обмежує їхні зобов'язання з щодо «чутливих» продуктів для свого ринку.

Ці заходи відкриті усім країнам для захисту своїх внутрішніх секторів від недобросовісної конкуренції. Скарги щодо їхнього використання можуть бути розглянуті органом з врегулювання суперечок в СОТ, а його рішення буде обов'язковим для усіх членів.

За останні два десятиліття розвинені країни використовують ці заходи для обмеження імпорту з країн, які розвиваються. Вплив і економічна сила Світової організації торгівлі на міжнародну торгівлю масштабні, оскільки членство в СОТ стало практично необхідним для країн, що прагнуть інтегруватися в світове господарство. У той же час роль СОТ виходить за рамки підтримки міжнародного торговельного співробітництва і має політичний відтінок, особливо в умовах посиленого неопротекціонізму провідних світових держав.

Тому, ключовим завданням стає створення рівних умов для використання країнами норм торговельного права СОТ, незалежно від їхнього геополітичного впливу та забезпечення об'єктивності експертних рішень організації у вирішенні міжнародних торговельних конфліктів [5].

Міжнародна економіка сьогодні формується багатонаціональними підприємствами, які є основою і двигуном глобального розвитку. Ці підприємства визначають не лише тенденції світової економіки, але й закономірності економічного зростання окремих національних господарств. Розвиток бізнесу, концентрація виробництва, нові форми міжнародної співпраці, зростання внутрішньофірмової інтернаціоналізації, підсилення ролі ділових союзів, альянсів, кластерів та агломерацій як вияви міжфірмової інтеграції, розвиток фінансових інноваційних центрів та мережевих структур – всі ці явища руйнують традиційну систему всезагальної інтеграції та універсалізму, які були традиційними принципами глобалізації [6].

Незважаючи на спроби міжнародних торговельних установ і регіональних союзів зменшити протекціоністські бар'єри, що перешкоджають руху товарів, послуг, капіталу та осіб через національні кордони, їх кількість збільшується. Це відзначається використанням традиційних мит та квот, технічних обмежень імпорту (через встановлення відмінних від стандартів країн-експортерів норм безпеки чи стандартів) та застосування фіскальних, законодавчих та адміністративних бар'єрів. Крім того, до інструментів захисту внутрішнього ринку входять системи державної підтримки, держзакупівлі та державний монополізм в окремих галузях економіки [7].

Неопротекціонізм має значний вплив на формування стратегій торговельно-економічного співробітництва, міжнародних відносин та зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД), а саме:

- обмеження ринкового доступу: неопротекціоністські заходи, такі як встановлення тарифів, квот, санітарних та технічних стандартів, можуть обмежувати ринковий доступ для імпортерів. Це викликає необхідність

адаптації та зміни стратегій для компаній, що працюють на міжнародних ринках;

- зміна логістики та постачання: нетарифні обмеження можуть впливати на логістику та ланцюг постачання, змушуючи компанії переглядати свої стратегії та вибирати інші шляхи доставки чи постачання;

- створення нових бар'єрів: додаткові обмеження, такі як антидемпінгові заходи чи інші форми захисту від імпорту, можуть викликати зміни в стратегіях компаній, спрямованих на міжнародні ринки;

- взаємовідносини та дипломатія: неопротекціонізм може призвести до напружених міжнародних відносин та торговельних конфліктів. Це вимагає виважених стратегій дипломатії та управління взаємовідносинами між країнами;

- вплив на міжнародні організації: політика неопротекціонізму може змушувати компанії та країни шукати альтернативні шляхи взаємодії та співпраці через міжнародні організації, які працюють на розвиток відкритого та справедливого торговельного середовища.

Усі ці аспекти потребують виважених стратегій відповіді від учасників міжнародних ринків та держав, щоб забезпечити стійке та ефективне функціонування торговельно-економічних відносин та міжнародної співпраці.

Висновки. Процес глобалізації активно підтримується вільною торговельною політикою, що поступово розширює економічний простір для виробників та інвесторів. Лібералізація торговельної політики, яка забезпечує доступ до ринку товарів і капіталів, використовується як у розвинених, так і у ринкових країнах, доповнюючись неопротекціоністськими інструментами для регулювання міжнародної торгівлі. Цей управлінський підхід до вільної торгівлі реагує на національні дисбаланси та відзначається цілеспрямованою практикою, спрямованою на стимулювання національних виробників. Така стратегія виникає від реакції на національні інтереси, цільові завдання та методи реалізації міжнародної економічної політики, а також враховує циклічні процеси з преобладанням кризових ситуацій та виклики, пов'язані з деглобалізацією та недобросовісною конкуренцією багатонаціональних підприємств.

Список використаних джерел:

1. Іщук Ю.А. Застосування інструментів протекціонізму для вирішення торговельних проблем сучасності. *Перспективи розвитку нової економіки на світовому, державному та регіональному рівнях: матеріали науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 27-28 вересня 2019 р)*. Херсон: Молодий вчений. 2019. С. 19-22.

2. Келічавий А.В. Політика протекціонізму як фактор підвищення конкурентоспроможності економіки. *Ефективна економіка*. 2014. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3133>

3. Іщук Ю.А. Механізми неопротекціонізму на сучасних товарних ринках. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2021. Вип. 6 (33). С. 22-30. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/33_2021/6.pdf

4. Бондарчук Т.Л. Теоретичні аспекти сучасного неопротекціонізму. *Український соціум*. 2013. Вип. 44. Т. 1. С. 117-128.

5. Калюжна Н.Г., Новік Н.О. Неопротекціонізм як чинник впливу на політику світової організації торгівлі. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 1. С. 30-36.

6. Супрун Н.А., Боднарчук Т.Л. Неопротекціонізм на сучасному етапі транснаціоналізації світової економіки. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки*. 2017. Вип. 12. Т. 1. С. 131-137.

7. Пугачевська К.С. Глобальні торговельні регулятори: роль та функції. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2017. № 23. С. 225-232.

8. Серпухов М.Ю. Прихований протекціонізм як інструмент сучасної міжнародної торговельної політики. *Економіка розвитку*. 2013. № 4. С. 23-27.

Oleksii HUTSALIUK

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Activities,
Private Higher Education Institution
«Rauf Ablyazov East European University»,
Cherkasy, Ukraine

 <https://orcid.org/0000-0002-6541-4912>
alex-g.88@ukr.net

Daria NASYPAIKO

Ph.D. in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of International Economic Relations,
Central Ukrainian National Technical University,
Kropyvnytskyi, Ukraine

 <https://orcid.org/0000-0000-8374-0917>
nasipaiko.d@gmail.com

Ihor NIKOLAIEV

Ph.D. in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Economic Theory, Marketing and Economic Cybernetics,
Central Ukrainian National Technical University,
Kropyvnytskyi, Ukraine

 <https://orcid.org/0000-0003-3384-1757>
niku@ukr.net

THE INFLUENCE OF NEO-PROTECTIONISM ON THE FORMATION OF THE STRATEGY OF TRADE AND ECONOMIC COOPERATION, INTERNATIONAL RELATIONS AND FEA

***Abstract.** The article examines the theoretical foundations of the formation of the strategy of neo-protectionism in commodity markets, examines the positive and negative effects of such a policy.*

The mechanisms of neoprotectionism in modern commodity markets are outlined, and its factors are singled out. The environment of neo-protectionism policy formation, which is determined by the agreements of the World Trade Organization and the unfair competition of multinational enterprises, is analyzed.

The WTO agreements, which establish the rules and conditions of trade at the international level, together with the activities of multinational enterprises, reveal the need to find alternative instruments of economic policy at the macro level, contributing to the acquisition of new competitive advantages and the maintenance of already acquired positions.

The impact of neoprotectionism on the formation of strategies for trade and economic cooperation, international relations and foreign economic activity is determined.

***Keywords:** neoprotectionism, strategy, trade and economic cooperation, international trade, globalization, international relations, trade policy, foreign economic activity.*